

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Кафедра східноєвропейської історії

ПИТАННЯ АГРАРНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ ТА РОСІЇ

*Матеріали одинадцятих наукових читань,
присвячених пам'яті Д. П. Пойди*

Дніпро
2016

УДК 94 (470+477)–058.232.6 «11/21»
ББК 63.3 (4УКР)–21+63.3 (4Рос)–21
П 35

Друкується за рішенням вченої ради історичного факультету
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара
(протокол від 7 листопада 2016 р.)

Редакційна колегія:

д-р іст. наук, проф. **В. В. Іваненко** (відп. редактор); д-р іст. наук, доцен.
Д. В. Архирейський; д-р іст. наук, проф. **О. В. Михайлюк**; д-р іст. наук, проф.
Ю. П. Присяжнюк; д-р іст. наук, проф. **С. І. Світленко**; д-р іст. наук, проф.
О. Ф. Нікілев; канд. іст. наук, доцент **В. П. Бурмага** (відп. секретар)

Рецензенти:

д-р іст. наук, проф. **Г. Г. Кривчик**
д-р іст. наук, проф. **В. В. Ченцов**

П 35   Питання аграрної історії України та Росії: Матеріали
одинадцятих наукових читань, присвячених пам'яті Д. П. Пойди:
зб. наук. пр. / редкол.: В. В. Іваненко (відп. ред.) та ін. – Д.: ЛІРА,
2016. – 244 с.

У збірнику вміщено матеріали одинадцятих наукових читань з
аграрної історії України та Росії, присвячених пам'яті відомого
українського історика-аграрника, професора Дмитра Павловича Пойди,
які відбулися 25 листопада 2016 р. на історичному факультеті
ДНУ імені Олеся Гончара. Висвітлено широке коло актуальних
проблем аграрної історії України та Росії ХІІ–ХХІ ст. – питання
соціально-економічного та культурного розвитку селянства, державної
аграрної політики, організації селянського господарства, діяльності
окремих історичних персоналій та ін. Розрахований на науковців,
викладачів, учителів історії, аспірантів, студентів та всіх зацікавлених
осіб.

**Матеріали збірника подаються в авторській редакції.
Зміст наукових праць не завжди збігається з точкою зору
редакційної колегії**

Збірник видано за фінансового сприяння авторів

© Колектив авторів, 2016

© Дніпропетровський національний
Університет імені Олеся Гончара, 2016

16. The American Jewish Joint Distribution Committee in Russia. – New York: JDC, 1924. – 40 p.

17. Weissman B.M. Herbert Hoover and Famine Relief to Soviet Russia: 1921–1923 / Benjamin M. Weissman. – Stanford: Hoover Institution Press, 1974. – 247 p.

Надійшла до редакції 01.10.2016.

УДК94 (477. 63) «1935/1937»

Н. Р. Романець

ДВНЗ «Криворізький педагогічний університет»

РЕПРЕСІЇ ПРОТИ «САБОТАЖНИКІВ» СТАХАНОВСЬКОГО РУХУ В УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ (1935–1937 рр.)

У статті досліджуються репресивні акції, спрямовані проти «саботажу» стахановського руху, проведені владою в українському селі у 1935–1937 рр. На основі аналізу архівних документів, що вперше вводяться до наукового обігу, визначені причини, особливості реалізації, механізми, цілі карально-репресивних заходів влади.

Ключові слова: репресії, стахановський рух, колгоспи, влада, органи юстиції.

В статье исследуются репрессивные акции, направленные против «саботажа» стахановского движения, проведенные властью в украинском селе в 1935–1937 гг. На основе анализа архивных документов, которые впервые вводятся в научный оборот, определены причины, особенности реализации, механизмы, цели карательно-репрессивных мероприятий власти.

Ключевые слова: репрессии, стахановское движение, колхозы, власть, органы юстиции.

The article is devoted to investigation of repressive campaign against the sabotage of Stakhanov movement held power in Ukrainian village in 1935–1937. Based on the analysis of new archival documents, the author defines the causes, features, mechanisms, purposes of the punitive-repressive measures of authorities.

Key words: repressions, Stakhanov movement, collective farms, power, justice bodies.

Тема стахановського руху в аграрному секторі України другої половини 1930-х рр. хоча і має значну та солідну історіографію, проте через надмірну заідеологізованість радянської доби не викликає особливої зацікавленості сучасних вітчизняних та зарубіжних

науковців. Фактично єдиними виключеннями стали наукові розвідки американської дослідниці Р. Маннінг [5] та черкаського історика О. Новикової [7], в яких стахановський рух розглядається у контексті дослідження соціального статусу, особливостей трудової діяльності та побутового життя жінок радянського села у 30-х роках ХХ ст. Між тим, на наш погляд, численні аспекти цієї проблеми потребують детального аналізу, оскільки дозволяють охарактеризувати ті радикальні соціальні, економічні, культурні трансформації, які відбулися в українському селянському суспільстві в умовах сталінської соціалістичної модернізації, що призвела до утвердження колгоспного ладу. Серед малодосліджених сюжетів теми – ставлення селян до ударництва, а також заходи влади, спрямовані на захист і підтримку передовиків сільськогосподарського виробництва. Тому метою представленої наукової розвідки є дослідження репресивної кампанії проти так званих «саботажників» стахановського руху, що реалізовувалася в українському селі протягом 1935–1937 рр.

Стахановський рух, який став своєрідним апогеєм соціалістичних змагань доби сталінської модернізації, розпочався у 1935 р., охопивши усі галузі сільськогосподарського виробництва: польові роботи, тваринництво, а також роботу механізаторів. Головними його учасниками стали жінки. Так, «на польових роботах ініціаторами стахановського руху виступили ланкові колгоспу с. Старосілля на Черкащині», які на II Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників взяли зобов'язання зібрати по 500 ц цукрового буряка з гектара й закликали усіх колгоспниць країни підтримати їхню ідею. Учасниці цього руху отримали назву «п'ятисотенниць» [7, с. 85]. А серед механізаторів сільського господарства стахановський рух ініціювала тракторна жіноча бригада Паші Ангеліної, яка взяла зобов'язання домогтися не менше 1200 га виробітку на тракторі ХТЗ.

Партійно-радянське керівництво держави всіляко заохочувало і популяризувало стахановський рух в аграрному секторі, сподіваючись не лише змінити ставлення селян до праці у колективних об'єднаннях, але й за рахунок «рекордних досягнень» ударників значно збільшити обсяги виробництва сільськогосподарської продукції, що дозволило б стабілізувати соціально-економічну ситуацію в країні. Проте, не зважаючи на всі зусилля влади – пропагандистську кампанію у пресі, систему винагород у грошовій та натуральній формі, ставлення селян до колгоспників-стахановців нерідко було негативним. Як свідчать документи, це зумовлювалося кількома чинниками. Передусім, поширеними фальсифікаціями показників врожайності та продуктивності праці нібито досягнутими ударниками. Траплялися

випадки, коли увесь колгосп працював на одну стахановку, на яку записувався врожай зібраний іншими колгоспницями. Здійснювалося це зазвичай з ініціативи районного і колгоспного керівництва, для яких було справою честі відвітуватися про наявність у колективному об'єднанні передовиків виробництва та про досягнення ними рекордних показників продуктивності праці і врожайності. Наприклад, у колгоспі ім. Косіора В. Половецького району Київської області ланковій Тетяні Яременко дописали за рахунок інших ланок 816,5 ц цукрового буряку з гектара. Внаслідок цього у звітних документах фігурувала цифра 1 540 ц цукрового буряку з гектара – рекордний показник врожайності, якого нібито досягла ця стахановка [9, арк. 117].

Як з'ясувалося у процесі слідства, «рекорд» організували секретар райпарткому Михайло Чорний і завідувач райземвідділу Михайло Корзун, яких не задовольнили досягнуті п'ятисотенницею показники врожайності в 623,5 ц з гектара, і вони запропонували голові колгоспу Антону Сухині «дописати Яременко цукровий буряк за рахунок інших ланок з таким розрахунком, щоб вийшло не менш 1 200 ц з гектара» [9, арк. 117]. Але замість очікуваної нагороди організатори «рекорду» були притягнуті до кримінальної відповідальності. Щодо самої стахановки, то вона «про факти дописування їй цукрового буряка» нічого не знала [9, арк. 117].

Додамо, що «досягнення стахановців нерідко ставали приводом для збільшення норм виробітку іншим колгоспникам» [5, с. 98], що також зумовлювало негативну реакцію селян.

Іншою причиною невдоволення колгоспників було матеріальне стимулювання учасників стахановського руху. Дослідниця О. Новикова звертає увагу на відмінності нарахування трудоднів у звичайних колгоспниць і стахановок. Якщо у першій половині 1930-х рр. кількість трудоднів у окремих ударниць-активісток досягала 300 трудоднів на рік, то «в другій половині десятиріччя з початком активного розгортання стахановського руху періодичні видання друкували матеріали, відповідно до яких заробіток за день однієї стахановки дорівнював річному рядової колгоспниці. За положенням Наркомзему за перевищення норми виробітку більше як на 10% трудодні нараховувалися в потрібному розмірі». Крім того, стахановки «отримували грошові премії в розмірі від 300 до 1 тис. крб, ремонт старої або будівництво нової хати, комплекти меблів, швейні машини, патефони тощо» [7, с. 88]. Потрібно враховувати, що таке матеріальне стимулювання праці стахановок застосовувалося в умовах, коли

більшість колгоспників жило впроголодь, отримуючи мізерні виплати за трудоднями.

Ще однією причиною негативного ставлення селян до колгоспників-ударників було те, що на них «переносилося невдоволення владою, загальною ситуацією в суспільстві та державі». Як вказує О. Новикова, у своїх промовах на з'їздах, конференціях, нарадах, зльотах стахановки «відзначали позитивні зрушення життя на селі, замовчуючи скрутне матеріальне і фінансове становище колгоспників» [7, с. 92]. «В одній із кримінальних справ були описані погрози на адресу делегатки II з'їзду колгоспників-ударників Євдокії Мулер з Вінничини: «Громадянка Дмирина Марія кожен день нападає в присутності людей на мене за те, що я була в Москві і говорила на з'їзді, що в Остропоплі є дуже багато хліба і всі дуже добре живуть, висловлюється непристойними словами і хвалиться мене вбити» [7, с. 92].

Важливим фактором, який зумовлював негативне ставлення до ударниць, було й те, що визнання особистих трудових досягнень жінок було новим явищем для українського села, протирічило його традиційній патріархальній культурі, а тому викликало «громадський осуд, неприховане глузування, роздратування і заздрощі» [Там само, с. 92]. Недивно, що жінки-ударниці часто відчували психологічний тиск з боку односельчан, навіть членів сім'ї, їм погрожували і фізичними розправами. Наприклад, у с. Антонівка Томашпільського району Вінницької області п'ятисотенниця Настя Коленчук зазнала переслідувань з боку власного чоловіка Федора, який «не хотів, щоб його дружина приймала участь у роботі колгоспу, заборонив їй виходити на роботу та приймати зобов'язання по підняттю врожайності буряків на 1936 рік». Дізнавшись, що Н. Коленчук збирається їхати на з'їзд п'ятисотенниць у Томашпіль, він побив її і вигнав з дому [6, с. 359].

Переслідування стахановців переважно мало характер дрібного хуліганства. Типовий приклад: у Чигиринському районі Київської області селянин Коваль, «побачивши у хаті колгоспника Кобзаря фотографічну картку п'ятисотенниці Тертичної забрав її, написав на ній нецензурні слова і вивісив біля кооперативу» [3, с. 56]. А в Димерському районі на Київщині переслідування колгоспниці-стахановки Параски Муляр з боку селянина Кузьми Павленко полягало у тому, що той погрожував підколоти її вилами. Крім того, «в лютому Муляр одержала анонімного листа з пропозицією відмовитися від узятих зобов'язань, бо інакше з нею розправляться. Слідство встановило, що цього листа написав і підкинув Павленко» [3, с. 56].

У переслідуванні стахановців брали участь і керівники колгоспів, які нерідко вбачали в передовиках колгоспного виробництва загрозу своєму посадовому становищу. Крім того, колгоспні очільники заздрили передовикам, які отримували різноманітні нагороди від держави, тим паче саме вони сприяли появі передовика своєю не завжди законною підтримкою. Наприклад, голова колгоспу «Вперед до науки» Голованівського району Одеської області Дмитро Кімнатний, скориставшись відсутністю бригадира-орденоносця Єфрема Запорожця під час сівби цукрових буряків, неправильно відрегулював апарати сіялок тракторного агрегату, внаслідок чого в його бригаді було недоброякісно засіяно 42 га. До того ж Д. Кімнатний у розмові з колгоспниками заявляв: «Запорожець причепив собі орден на груди і нічого не робить. Я дав йому змогу одержати орден, я його у нього й заберу». У цькуванні бригадира-орденоносця брав участь і завгосп Боцман, який ходив по хатах колгоспників, умовляючи подавати заяви, які б дискредитували Запорожця [2, с. 24].

За переслідування ударника виїзна сесія облсуду засудила Кімнатного до позбавлення волі на два роки, Боцмана на чотири роки [Там само, с. 25].

Між тим влада кваліфікувала всі конфлікти, що виникали між селянами на побутовому ґрунті, та правопорушення, скоєні проти колгоспниць-ударниць, виключно як прояв класової боротьби і результат діяльності «ворогів народу» – «троцькістсько-бухарінських агентів японсько-німецьких розвідок», «буржуазно-націоналістичної банди, що є передовим загоном гестапо» [1, с. 35]. Тому з моменту виникнення стахановського руху розпочинається репресивна кампанія по боротьбі з його саботажем. «Чіткі директиви» про застосування каральних заходів щодо саботажників стахановського руху були сформульовані в рішеннях січневого (1935 р.) пленуму ЦК ВКП(б), які, у свою чергу, ґрунтувалися на вказівках Й. Сталіна, проголошених у його «історичній промові» на Першій всесоюзній нараді стахановців.

Згідно з директивою Прокуратури і Наркомату юстиції СРСР злочини, скоєні проти стахановців, мали кваліфікуватися за «контрреволюційними статтями» Кримінального Кодексу УСРР:

за агітацію, спрямовану проти стахановського руху, за ст. 54–10, яка передбачала покарання від позбавлення волі на строк не менш, як шість місяців до розстрілу [8, с. 24];

за саботаж стахановського руху службовими особами притягували до кримінальної відповідальності за ст. 54–14, яка

встановлювала «позбавлення волі на строк не менш, як один рік, з конфіскацією всього або частини майна, з підвищенням при особливо обтяжуючих обставинах – до розстрілу» [8, с. 25];

за «насильство над стахановцями, яке потягло за собою смерть або тяжкі наслідки», – за ст. 54–8 КК, за якою застосовувалися вищий захід соціального захисту – розстріл або за пом'якшуючих обставин позбавлення волі на строк не менш, як три роки, з конфіскацією всього або частини майна [Там само, с. 24];

за цькування, погрози і побиття стахановців – за ст. 69–1 КК – виправно-трудова робота або штраф до 500 крб, або висилка за межі даної місцевості на строк до 3 років [1, 33].

Строк попереднього слідства за стахановськими справами був обмежений 10 днями. Здійснювати його мали виключно народні слідчі, а не органи міліції [Там само, с. 31].

До того ж директива Народного комісара юстиції і Генерального прокурора УРСР А. Кисельова від 14 лютого 1936 р. встановлювала, що «справи про переслідування стахановців» мали розглядатися «в показовому порядку, обов'язково за участі прокурора, навколо кожного процесу мобілізувати громадську думку, вироки висвітлювати в пресі» [4, 63].

Як свідчать документи, із загальної кількості стахановських справ, порушених протягом двох років існування ударницького руху, переважна більшість стосувалася аграрного сектора: Дніпропетровська область – у сільському господарстві – 59% справ, у промисловості – 41%, Київська – 90,5% і 9,5% відповідно, Харківська – 93,7% і 6,3%, Вінницька – 95% і 5%, Одеська – 68% і 32%, Чернігівська – 95% і 5%. Виключення становила лише Донецька область, де 90% стахановських справ стосувалися промислового сектора і 10% сільського господарства [1, с. 30].

Більшість кримінальних справ, пов'язаних із ударницьким рухом, «стосувалися різних видів насильства, погроз, знущання, образ, хуліганства». Наприклад, в Лукаслобідському колгоспі Липовецького району Вінницької області трактористи Пилипчук, Попольчук і Займа «напали на п'ятисотенницю Устину Кондратюк, повалили на землю і піддали її обурливому знущанню і глумові» [Там само, с. 31]. Найбільша кількість стахановських справ про насильство і погрози була зафіксована в Харківській області – 36,8% із загальної кількості [Там само, с. 30].

Представники влади постійно підкреслювали, що органи прокуратури і слідства повинні «відрізнити класово-ворожі дії саботажників стахановського й п'ятисотенного руху від вчинків

відсталих робітників, які не зрозуміли всього соціального й політичного значення нових стаханівських методів праці» [10, 10]. П. Постишев на зльоті київських стахановців заявив з цього приводу наступне: «Не може бути огульного однакового підходу до ворога і до...відсталого робітника. Першого треба міцно побити, а другому треба пояснити, його треба виховувати в душі соціалістичного ставлення до праці» [10, с. 10].

Проте нерідко підставою для порушення «стахановських справ» ставали «дрібні непорозуміння на побутовому ґрунті». Так, в с. Чоловка Коростенського району колгоспниці Палажка Мельник, приревнувавши свого чоловіка до п'ятисотенниці Євдокії Карбовської, підмовила групу молодих хлопців віком до 18 років повісити під її вікнами куклу, що символізувала дитину. Народний суд Коростенського району засудив трьох обвинувачених по цій справі до 3 років ув'язнення і трьох – до 2 років. «Всі засуджені – члени колгоспу, троє з них – комсомольці» [1, с. 31].

А в Мало-Висківському районі Одеської області порушили кримінальну справу проти старшого агронома Оникіївського радгоспу Миколи Притики за те, що він відмовився дати пораду п'ятисотенниці Дяченко. «З матеріалів справи видно, що Дяченко запитала агронома, чи не залле навесні водою її ділянку. Через те, що Притика цього не знав, він порадив звернутися до сторожа, який протягом кількох років працює в радгоспі й добре знає всі ділянки всіх ланок». У цій відповіді агронома районні керівники побачили перешкоду розвиткові руху п'ятисотенниць і проти нього порушили кримінальну справу [2, с. 25].

Внаслідок цього лише за період з 1 жовтня 1935 р. до 1 липня 1936 р. прокурорсько-слідчими органами Вінницької області було припинено 52% стахановських справ. Високий процент закритих справ був і в Одеській (39,5%), і Чернігівській (29%) областях [1, с. 29].

Відсутність чітких юридичних критеріїв, за якими кримінальна справа мала кваліфікуватися як «стахановська», призвела до того, що органи юстиції опинилися у складній ситуації. З одного боку, партійне керівництво держави постійно вимагало від прокуратури і судів, щоб вони «правильно оцінили соціальну небезпеку злочинів, спрямованих проти стахановського руху і стахановців», не розглядали їх «як звичайний службовий злочин» і застосовували «тверду репресію». З іншого боку, органи юстиції постійно звинувачували у тому, що «звичайну побутову справу розглядали як намагання тієї чи іншої особи зірвати стахановський рух» [2, с. 25]. Характерний приклад: «в колгоспі «За краще життя» Дніпропетровської області група хуліганів (Солов'ян, П'ятак та інші) 1 травня 1936 р. підпоїли і зґвалтували

стахановку П.». Суд ухвалив вирок про позбавлення гвалтівників волі на термін 2 роки. Але касаційна інстанція дійшла висновку, що цей злочин вимагає жорстокішого покарання, оскільки він спрямований проти П. «як проти стахановки» [1, с. 33]. Виникає закономірне питання: які докази обвинувачення це доводили, і чому гвалтівників рядових колгоспниць потрібно було карати менш суворо?

Аналіз судової статистики свідчить, що більшість стахановських справ, порушених у сільськогосподарських районах УРСР у 1936 р., припадало на перше півріччя – 72,2% від загальної кількості, тобто на час підготовки і проведення посівної кампанії. Наприклад, у Київській області кількість цих справ у лютому і березні 1936 р. становила 52,5% [1, с. 29]. Працівники прокуратури пояснювали це тим, що саме «в грудні, січні і лютому тисячі колгоспниць і колгоспників брали на себе зобов'язання забезпечити високий врожай і провести підготовку до сільськогосподарських весняних робіт», а «ворожі елементи намагалися шляхом погроз, образ, знущань, дискредитації окремих передових людей соціалістичних ланів примусити їх відмовитися від взятих на себе зобов'язань, зірвати підготовчі роботи весняної посівної кампанії» [3, с. 55–56].

Зменшення кількості «стахановських справ» у другій половині 1936 р., на думку влади, зумовлювалося як застосуванням «твердої репресії», організацією показових процесів, так і «послабленням уваги органів юстиції до цієї категорії справ» [1, с. 29].

За «опір стахановському рухові» суди переважно застосовували «тверду репресію» у вигляді позбавлення волі – 85% притягнутих до кримінальної відповідальності. При цьому за стахановськими справами у сільському господарстві застосовувалися більш жорстокі покарання, ніж у промисловості, де до позбавлення волі було засуджено 50% притягнутих до кримінальної відповідальності [Там само, с. 32].

Ці цифри повністю корелюються з даними Київської обласної прокуратури, якою за період з грудня 1935 р. до 15 травня 1936 р. було передано до суду 139 стахановських справ в аграрному секторі, за якими 37,7% осіб було засуджено до позбавлення волі на строк до 3 років, 30,6% – від 3 до 5 років, 2,3% – від 5 до 7 років, 7% – умовно, 2,3% – виправдано, 20% – до примусових робіт [3, с. 56].

Органи юстиції намагалися довести, що нібито серед засуджених за стахановськими справами значну частину становили «класово-ворожі елементи», «які пролізли до колгоспу з метою підризу його роботи зсередини» [3, с. 56], що цілком вписувалося до сталінської концепції шкідництва, проголошеної на січневому (1933 р.)

об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б). Саме уявним «шкідникам» приписувалася роль організаторів саботажу стахановського руху. Так, Київська облпрокуратура наголошувала, що серед притягнутих до кримінальної відповідальності були колишні поліцаї, жандарми, учасники банд, петлюрівці, а також особи, які вже мали судимість [3, с. 56]. Зазначимо, що до таких заяв потрібно ставитися критично, оскільки у судово-слідчих справах 1930-х рр. соціальне становище осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності, як правило, фальсифікувалося. Навіть селяни-бідняки перетворювалися на куркулів, а участь у повстанському русі, гетьманських формуваннях взагалі не підтверджується документально, а носить характер голосливих звинувачень.

В цілому, аналіз стахановських справ свідчить, що виокремлення їх серед інших селянських справ значною мірою носило штучний характер. В основному, це були правопорушення, скоєнні проти селян на побутовому ґрунті. Влада ж надавала їм особливого розголосу, намагаючись перекинути на уявних «класових ворогів і шкідників» відповідальність за всі негаразди в усупільненому аграрному секторі. Взагалі каральні заходи проти «саботажників стахановського руху» стали ще однією складовою репресивної політики, яка реалізовувалася в сільському господарстві України протягом 1930-х рр.

Бібліографічні посилання

1. Брайнін Я. М. Судова практика в справах про опір стахановському рухові / Я. М. Брайнін // Революційне право. – 1937. – №18. – С. 27–35.
2. Баршап. Удар по ворогах стахановського руху в сільському господарстві / Баршап // Революційне право.– 1936. – №10. – С. 24–26.
3. Гінзбург М. Про боротьбу київської прокуратури з опором стахановському рухові в сільському господарстві / М. Гінзбург // Революційне право. –1936. – №6. – С. 55–57.
4. Кісельов А. Сприятти успішному проведенню весняної сівби. №23/04/1 від 14–II 1935 р./А. Кісельов // Революційне право. – №2. – С. 63–64.
5. Маннинг Р. Т. Женщины советской деревни накануне Второй мировой войны. 1935–1940 годы / Р. Т. Маннинг // Отечественная история. – 2001. – №5. – С. 88–106.
6. Настрої та поведінка населення Поділля в умовах сталінської революції «згори». 1928–1940 / Авт. вступ. ст.: В. Васильєв, Р. Подкур; упоряд.: Р. Подкур, В. Васильєв, П. Кравченко, В. Петренко. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2013. – 528 с.
7. Новікова О. М. Сільські жінки Радянської України 1930–х років: соціальний портрет: дис...канд. іст. наук: 07.00.01/ Новікова Олена Миколаївна. – Черкаси, 2014. –214 с.

8. Реабілітація репресованих: законодавство та судова практика / [за ред. В. Т. Маляренка]. – К.: Юрінком, 1997. – 464 с.

9. Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1, оп. 20, спр. 7167.

10. Чирський Г. П. Про роботу органів прокуратури Київської області / Г. П. Чирський / Революційне право. – 1936. – №4. – С. 7–10.

Надійшла до редколегії 05.09.2016.

УДК 94 (477) «1942/1944»

О. Ф. Нікілев

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**ПОЛІТИКА НАПРАВЛЕННЯ НАСЕЛЕННЯ НА ПРИМУСОВІ
РОБОТИ ДО НІМЕЧЧИНИ ТА ЇЇ РЕАЛІЗАЦІЯ В
УКРАЇНСЬКОМУ СЕЛІ:
ЗА СПОГАДАМИ ОСТАРБАЙТЕРІВ ТА ЇХ РОДИЧІВ
(ВЕСНА 1942–ОСІНЬ 1944 РР.)**

Розглядаються особливості здійснення політики німецької окупаційної влади по направленню населення на примусові роботи до Німеччини та сприйняття її українським селом. На основі використання спогадів остарбайтерів та їхніх близьких показано, що політика мала два відмінні між собою етапи, а також конкретні форми і методи, що застосовувалися владою щодо селян для виконання запланованих кількісних показників.

Ключові слова: Друга світова війна, німецька окупація, остарбайтери, українське село.

Рассматриваются особенности осуществления политики немецкой оккупационной власти по направлению на принудительные работы в Германию и восприятие ее украинским селом. На основе использования воспоминаний остарбайтеров и их близких показано, что политика имела два отличных один от другого этапов, а также формы и методы, применявшиеся по отношению к крестьянам для выполнения запланированных количественных показателей.

Ключевые слова: Вторая мировая война, немецкая оккупация, остарбайтеры, украинское село.

It is showed the specialities of the realization the politics of Germany occupation's power according to the direction on the forced work in German and its perception by the Ukrainian village. On the base of usage of the memories of prisoners of war and their relatives was showed that politic has